

A LÉLEKHEZ RAGASZKODÓ

Egy Chagall-kiállítás margójára

Albertina, Wien

Pallós Tamás

Őszintén szólva nem tudom, miért szeretik annyira és annyian, magamat is beleértve, Marc Chagall fantasztikummal, szimbólumokkal, mítoszokkal, népmesei elemekkel, nehéz sorsokkal átszőtt, olykor „irritálóan” naív és gyermeki, máskor túlterhelt, sokszereplős festői világát.

Azt az álom- és fantáziabirodalmat, szubjektív valóságot, amelyet leginkább erős kontúrokkal, nagyvonalúan felvitt mélykék, zöld, sárga, élénkpiros színfolatokkal jelenített meg. Életművének tán egyetlen megfogható, megfogalmazható ismérve a teljesen egyedi látásmód, az összetéveszthetetlen stílus és színvilág, amely tényleg csak a legjelentősebb festőgénuszok sajátja.

Holdkóros, 1911-1912.

Menyasszony, 1950.

Az őt illető, „költői kérdéseinkre” műveiben és írásaiban találhatjuk meg a személyes válaszokat.

Marc Chagall (1887–1985) egyszerű ortodox haszid zsidó családba született Vityebszkben. E fehér-oroszországi, Dvina-parti kisvárosban nőtt fel és az ott szerzett szép, szeretetteljes és nyomasztó élményei egész életében hatással voltak rá. Előbb Péterváron, majd Párizsban tanult, jóllehet a tanulás az ő esetében inkább megfigyelést és kapcsolatteremtést jelentett, hiszen valójában már kezdettől a maga útját járta. Hatott rá a szecesszió, a kubizmus, a fauvizmus, a szurrealizmus, kibontotta az expresszionizmust. Megérintették a 20. század elejének mindenféle irányzatai, de csak annyira, hogy kipróbálja magát bennük, és e tapasztalatok birtokában kristályosítsa ki egyéni vizuális nyelvét.

Ahogy 1922-ig vitt poétikus önéletrajzában megjegyzi: „A világ legjobb akadémiáján sem kaphattam volna meg, amit a párizsi kiállításokon, múzeumok-

Sárga szoba, 1911.

ban, műkereskedések kirakataiban a szememmel feltaltam.”

Másutt ezt olvassuk: „Hátha igazán örület a művészetem? Lángoló higany ömlik a vásznaimról, kéken ég a lelkem. Mindegy. Le a naturalizmussal, impreszionizmussal, kubista realizmussal. Engem csak elszomorít és gátol. (...) Hová jutottunk? Milyen kor ez, amely a technikus művészetnek zengi a hozsannákat, a formalizmust isteníti! Áldottak legyünk mi, bolondok. (...) Ne mondják, hogy fantomokat kergetek. Ellenkezőleg. Én realista vagyok. Szeretem a földet.”

Biográfiája is olyan, mint a képei: álmokkal teli realizmus, amelyben a karakterek, az örömteli események (anyaság, születés, szerelem, „elragadtatás”) és a tragikus történetek (halál, pogromok, tűzvész, háború) transzformáltak, festői fantáziáján átszűrve jelennek meg. „Kiderült, hogy nagypapa a szép idő kedvéért felmászott a háztetőre, ott ült a kéményen, és élvezettel

Sárga szoba, 1925-1926

Kék cirkusz, 1950-1952.

Rabbi feketében és fehérben, 1914-1922.

Szerelmesek, 1913-1914.

A zöld hegedűs, 1923-1924.

Menyasszony és a piros kakas, 1939-1947.

Oroszországnak: szamarak és mások, 1922.

Alvó nő virágokkal, 1972.

Önarckép, 1924.

Tánc és a cirkusz, 1950.

Születésnap, 1912.

Ablak Párizsra, 1913.

Fekvő költő, 1915.

Mefeszítés fehérben, 1938.

Én és a falu, 1911.

Hegedűs, 1913.

eszegette a sárgarépját. Képtémának sem rossz. Lehet, hogy amikor szüleimnek ezeket az ártatlan kalandjait olvassák, sokan örömmel és megkönnyebbüléssel mondják majd: no lám, itt van a talányos Chagall-képek megfestése! (...) Nem tréfálok: Ha igaz is, hogy a művészetemnek a szüleim életében nem jutott szerep, az ő életük és dolgaik annál erősebben hatottak az én művészetemre.”

A chagalli „zsánerezés” jellegzetes példája a következő: „Az ablak mögött fekete éjszaka. Csak a pópa alszik, és a papházon túl nincs más, mint a pusztaság meg a szellemek. De Noé bácsi hegedül. Ő, aki egész nap a teheneket hajtotta az istállóba, vagy összekötözte a lábukat és úgy vonszolta őket, most hegedül. A rabbi énekét játssza. (...) Juda bácsi mindig a kemen-

cén hever. Alig mozdul ki a házból. Még zsinagógába se jár. Otthon imádkozik az ablak felé fordulva. Csendesen morogja a szavakat, sárga arcszíne az ablakpárkányra ereszkedik, onnan az utcára, majd ráfekszik a templom kupolájára. Ahogy ott áll, olyan, mint egy átlátszó tetejű faház. Pár vonással le tudtam volna rajzolni.”

Egy ugyancsak „leképeződött” impressziója a következő: „A botok, a háztetők, gerendák meg a kerítések és ami mögöttük volt – szinte megbabonáztak. Hogy mi volt mögöttük, azt láthatják egyik képemen, *A város felett* a címe. De el is mondhatom. Árnyékszék, házikók, ablakok, kocsikapuk, tyúkok. Egy bezárt gyár, templom. Meg egy kis domb (régi temető, ahová már nem temetnek senkit).”

Nézzük Chagall egyik – olvasókkal megosztott – festményé lett álmát! „Egyszer csak megnyílik a plafon, szárnyas alak ereszkedik le nagy zajjal, felhők gomolygásával telik meg a szoba. Hallom a szárnyasuho-

gást. Angyal, gondolom. De szememet nem tudom kinyitni, nagyon is világos van, erős a fény. Átkutat minden zugot, aztán felemelkedik és eltűnik a résen át, ahol bejött, magával viszi a sok fényt, kékséget. Most megint sötét a szoba. Felébredek. A *Jelenés* című képe-
men ezt az álmot idézem fel.”

A hivatásával kapcsolatos vallomását, illetve „dilemmáját” is megosztja az *Életemben*: „Fontos csak a művészet, a festészet. És hogy az én művészetem más legyen, mint mindenki másé. De milyen? Ad-e majd elég erőt az Isten, vagy nem tudom, minek nevezzem, hogy bele tudjam lehelni a vászonba azt, mi az én imádságom, az én fájdalmam: a megváltás, az újjászületés imádságát?”

Később (művészi) öntörvényűségének „okait” ecseteli: „Az igazság az, hogy nem tudom elviselni, ha tanítanak. Helyesebben: engem nem lehet tanítani. Az se véletlen, hogy már a községi iskolában is a legrosszabbak között voltam. Semmit a világon nem tudok

Színes ólomüveglablak, Hadassh Hospital In Kerem, Jerusalem, 2009.

Nagy csokor boglárka, 1968.

megérteni másképp, mint ösztönösen. Iskolai, elméleti oktatás nem fog rajtam.” Ugyanezt a gondolatot fűzi tovább „spirituális” önreflexiójában: „De állandóan az az érzésem, hogyha még sokáig ott maradok Vityebszkben, bemohosodom, begyöpösödöm. Bolyongok az utcán, keresek valamit, imádkozom. Isten, aki a felhők mögött rejtőzöl, vagy itt a suszter háza mögött, tedd, hogy a lelkembe lássak! Fedd fel ezt az én fájo, dagadó, kisfiús lelkemet, mutasd meg, melyik az utam. Nem akarok olyan lenni, mint mindenki más. Egy új világot akarok meglátni. Válaszul a város mintha szakadozni kezdene a szemem előtt. Mint ahogy a hegedű húrja elszakad. Az emberek felemelkednek rendes helyükről és a levegőben járkálnak. Ismerőseimet a háztetőkön látom, ahogy ott hevernek. A színek mind elváltoznak, borrá lesznek. Vásznaimról mintha bor fakadna.”

Képei mélyebb megértéséhez maga adja meg a „természetfelettit” érintő magyarázatot:

„Én azt hiszem, hogy a művészet a léleknek bizonyos állapota. A lélek pedig szent – minden két lábon járó teremtmény lelke, a földnek minden részén. És csak a becsületes szív találhatja meg és csak szabadon – a maga logikáját, a maga tudását. Az a lélek, amelyik a maga útján emelkedett odáig, ahol az emberek irodalmiságot, észszerűtlenséget látnak – a legtisztább valamennyi közül. Én ragaszkodom a lelkemhez.” Chagall ezt rendre megerősítette szóban, tettben és a képei által is.

Másodközlés a szerző és a kiadó engedélyével.

Az írás az Új Ember 2024. december 22–29-iki ünnepi számában jelent meg.